

EKSKURZIJA

roman kratkog daha

NEVEN UŠUMOVIĆ

SADRŽAJ

I. Dobro došli u Toplice	2
II. Priča	5
III. Komedija	12
IV.	21
V. Raj za medvjede	23
Pisma prijatelja	29
Bilješka	40
O autoru	41
Impresum	42

Diskurs od samih ekskursa:
to bi za mene bila prava ekskurzija!
fantazija jednog mog junaka

I. DOBRO DOŠLI U TOPLICE

DOBRO DOŠLI U TOPLICE!

Dok sam pisao, putujući autobusom iz Zagreba za svoje Toplice, jedna djevojka sjela je kraj mene, očito s namjerom. Kasnije, sreli smo se samo još jednom. Sjedio sam u parku i čitao, a ona napravila par krugova oko mene, pucnula prstima i nestala. Odonda stalno prizivam njen lik, ali on sve više blijedi.

Izabrao sam ovo mjesto za pisanje, smješteno – rekli bi Zagrepčani – iza Sljemena, osjećajući još prije, i ne samo u ovoj državi, kako intenzitet potresa što ga suvremenost glavnog grada unosi u život raste proporcionalno s udaljavanjem od gradskog centra. Vozeći bicikl po periferiji neke metropole, jače se može doživjeti tempo kojim ona živi nego što je to moguće u samoj njenoj jezgri. A o tzv. provinciji da i ne govorimo: ona je lice grada. Gradska suvremenost potvrđuje se danas samo u provinciji.

Za moje Toplice karakteristična je još jedna vrst potresa: njegova je središnja os pukotina, rasjed iz kojeg šiklja ova topla i mineralna voda. Ljekovito razgraničavanje. Mlazovi koji u nepravilnim udarima izbijaju na površinu manifestacija su neprekidne tresnosti ovog područja. To je beskonačni povratak grča u utrobi zemlje koji je tjera na povraćanje.

Voda što je ovdje pijemo razotkriva nam dakle, da je svaki vid naše ishrane jedna vrst homeopatije kojom se liječimo od zajedničke bolesti po imenu: zemaljska egzistencija.

MOJA PREOBRAŽENJA

I was shot on the street – osvanulo je jednog jutra pod prozorima policijske kućice. Zamišljam klinca kako te noći potrbuške leži na trotoaru i prska sprejom; sjećam se Šimićeve pjesme "Moja preobraženja": "ja na dan bezbroj puta umrem i bezbroj puta uskrsnem"; pišem: "ja sam na dan bezbroj puta ubijen i bezbroj puta zapisujem: ja sam na dan bezbroj puta ubijen". To su moja preobraženja.

JEZIK KAO MINSKO POLJE

Tu spada grafit: *Klao sam u ratu*, koji sam 1993. otkrio na zidu jednog nebodera, na Radijalcu u Subotici. Te godine imao sam u Subotici još samo baku; moji su se poodselili gdje god je tko stigao i još sam samo ja putem različitih malverzacija prelazio granicu. Bunjevac, odrastao govoreći gradskom, srpskom ekavicom, rado sam se do 80-tih izjašnjavao kao Hrvat, njegujući tu meni, tada, praktično apstraktnu razliku kao osobnu, kao jednu od onih stvari koja me izmješta i čini začudnim u toj sredini. Preselivši se u Hrvatsku, suočio sam se s već zahuktalim pogonom u kojem se isti taj identitet polirao i brusio, te dobijao potpuno prvenstvo u serijskoj emisiji masovnih obrazaca vladanja i ponašanja u okviru novih, nesigurnih, ratnih granica.

Ponovno otkrivanje onog "što je upisano u prostor", bilo je moguće samo uslijed snažnog zastoja socijalističkog vremenskog stroja za preradu "ispisanog prostora" u utopijsku budućnost (u ništa).

Ponovno otkrivanje povijesno-tradicijskog prostora svađa je oko izvrnutih praznih džepova (koji jesu taj ispražnjeni prostor).

U tu se prazninu svakodnevno zabacuje jezička mreža ne bi li se uhvatio još kakav preostali komadić zbilje. Tu mrežu, sa svim njenim novopodešenim čvorovima, doživljavao sam, u ovim godinama svog prilagođavanja, kao minsko polje. Zalihu srpskih riječi i jezičnih melodija koju sam ponio i donio ovdje sa sobom bila je moj kofer u kojem sam čuvao vlastitu prošlost, a neprestano sam je morao sahranjivati i boriti se s njom kao sa zlim duhom koji će mi doći glave. Kažu, negdje u Bosni tražilo se od zarobljenika da izgovore jednu jedinu riječ, da bi se po načinu izgovora sudilo hoće li netko biti klan ili ne; ne sjećam se tko je klan: Bošnjak, Hrvat ili Srbin, ali ja sam mogao biti svatko od njih.

I sada osjećam kako su riječ i prostor vezani uz neponovljivost egzistencije svakog čovjeka, za njegovo sudbinsko vrijeme. Drugu riječ, bila ona iz ma koliko bliskog jezika i s ma koliko srodnim značenjem, izgovaram poput glumca, njom se smještam u neki inscenirani prostor.

Otkrivajući inscenirajuću moć jezika, otkrio sam i insceniranost vlastite prošlosti. Preplavio me je, isprva, snažan osjećaj stida: jer svijet mojeg djetinjstva i prve mladosti bio je ono što sam kao istinsku zbilju suprostavljao svemu ovome. Zatim se bijes prema sadašnjima naglo okrenuo u bijes prema prošlima. Ništiti mi se htjelo, sebe sama prije svega. Ali naišao sam na uspomene-Riječi u kojima se već počela hladiti zbilja. Ona zbilja o uzajamnosti prostora, pojava, pogleda, riječi i pažljivosti: tu se uzdizao i spuštao identitet do ne-identiteta, krhko i

tiho poput disanja djeteta.

Tu se nije pljačkalo. Tašto ja nije zjapilo i mljackalo.

USPOSTAVLJANJE

“Skrasiti se” – značilo je kod mene – dobiti mjesto portira – “oka sokolovog” – u sveopćem pogonu restauracije, koji je obuzeo Toplice negdje s proljeća 1995. godine. Pokušaji dobivanja namještenja u glavnom gradu nisu uspjeli, iz jednostavnog razloga što nisam uspio savladati odbojnu, raspršujuću moć grada, koja je tiskala svo zlo iz svog središta prema periferiji, po cijeloj zemlji. Jednom riječju, bio sam i ostao mračnjak koji crta vraga tamo gdje ga nema. Moji ulasci u Zagreb uvijek su završavali u Savi, punom brzinom.

Josip je u Toplicama, preko svoje firme, držao sve u svojim rukama. Bio je majstor propagiranja balansa između “restauracije povijesno-tradicijskog prava na vlastiti prostor” i “otvaranja vrata svjetskom kapitalu” (balansa koji je, naravno, i opstojao samo kroz propagandu). Sve je bilo pod znakom njegove firme: od hot doga, hotela, kupališta do teniskih terena.

Radio sam na tim teniskim površinama, ravnao cigleni, crvenkasti prah – sve je moralo biti kao u Roland Garossu. Ono što ipak nismo uspjeli ostvariti, ona je topla, zlačana, gusta svjetlost u koju su bili potopljeni francusku tereni; još kao mladić divio sam se toj svjetlosti preko TV-ekrana. Crvenkasti prah s terena donosio sam kući u džepovima i trljao ga o korice svojih bilježnica, maštajući o istoj takvoj boji na koricama prve knjige pod mojim imenom.

...BY NIGHT

Čitajući. Do prvih svitanja. A onda bih ustao, stao nasred dvorišta i svom snagom upravio ruke prema gore. Korak za korakom i već bih izlazio van okvira svojih dužnosti. Ali tko je ovdje mogao odrediti ikakve okvire?

Vjetar je blago, jedva vidljivo pomicao svaki list. Ptice su bile pernati, okrugli plodovi na granama. Mogao sam pjevati umjesto njih, da nisam svaki svoj pokret osjećao sastavnim dijelom jednog nijemog i složenog plesa o kojem ću tek kad izađem na čistinu nešto više saznati.

II. PRIČA

LJUBAVNA

O čemu će portiri – zgubidani – nego o ljubavi. “Gospoda su shvatila” – što ja radim na svojoj dužnosti. Što ne radim. Dva zgubidana, po logici iste gospode, grist će jedan drugom savjest zbog istog. Tako sam dobio kolegu.

To je logika grada. U gradu zlo potire zlo svojom nepredvidljivom uzastopnošću. U gradu vlada poremećena napetost koja izbija posred razapetosti između stanja ravnoteže i sudara. U provinciji pak, sve izlazi na vidjelo. Tu se otvara prostor; komadići zbilje još uvijek izazivaju svojom vanvremenošću tehnologiju grada na razjareni napad. Bez idealizacije što se tiče vanvremenitosti, najčešće tu i nije riječ o nečem drugom do o napadu sadašnjice na vlastitu prošlost (koja je uvijek solidnija od nje), napad iz koje sadašnjica dobiva, trošenjem ove solidnosti, na energiji, a bogami i na uvjerljivosti: “jer mi živimo na pragu novog vremena do kojeg smo došli zahvaljujući stoljećima naše povijesti!” I etno-festivali svakog ljeta u centru grada, za utjehu, kao kompenzacija.

PRIČA I

Ja sam sveo svoje račune. Odustao od vlastite životne priče. Ostalo mi je još samo sazrijeti.

Za razliku od mene, moj kolega, Mladac, iako znatno stariji od mene (12 godina), imao je još uvijek jednu nerazriješenu priču o ljubavi. Trebalo ju je završiti, rasplesti je na pravi način, umješnim pripovijedanjem. Odnosno, trebalo je ispričati takvu priču u čijem će ustroju, u čijem razvoju, moj Mladac prepoznati sve ono što neosviješteno još uvijek djeluje na njega kao preostatak njegove “nesretne ljubavi”. Tek je kroz to prepoznavanje moglo doći do razriješenja njegove nemušte priče.

Nas dva zgubidana imali smo vremena za to. Portirska dužnost je takva. Ipak – sve za priču! – odlučili smo dati otkaz. Pripovijedanje ne trpi rad.

Svako prijepodne provodili smo u naslonjačima pred paviljonom kraj hotela, sred vrta okruženog drvećem. U termosici donosio sam od kuće litre mirišljivog čaja, a Mladac je uvijek imao spremne dvije tanane, duboke i bijele, porculanske šalice.

Za par dana ušao nam je u običaj jedan pokret prstima koji smo nazvali "soliti čaj". Nepoznatom bi sigurno izgledalo kako nad našim šalicama izvodimo upravo to. A ustvari, dogovor je bio, lagano propuštati kroz prste blijede, uvele cvjetne latice, koje bi plivajući zrcalnim površinama naših čajeva tvorile i upijale priču.

PRIČA II

Dogovorili smo se da ćemo radnju priče prenijeti u Suboticu. Vjerujući da Mladac nikad nije bio u mojem gradu, htio sam dati takav prostor priči u kojem će junaku sve biti prazno, bez činjenica o mjestu; priča bi time morala biti koncentrirana na sebe, na svoje vrijeme, na trenutke svojeg zgušnjavanja.

Ali Mladac se s tolikom radošću bacio u novi pripovjedni prostor da je to naprosto bilo sumnjivo. A kada sam napokon shvatio da on govori "pušti" umjesto "pusti", "idemo" umjesto "idemo", "sići!" umjesto "sijeci!" – sve mi je bilo jasno. I ovaj je Bunjevac. Nisam tražio potvrdu, ispovijedanje nije dolazilo u obzir, ali veći dokazi od njegovog govora, naglaska pogotovo, fizionomije, te odličnog poznavanja Subotice, nisu bili potrebni.

Toplicama je pak kružio glas da smo nas dvojica Srbi. Govorilo se da je Mladac Srbin, a ja pogotovo! Mojim Topličanima ja sam bio pogotovo Srbin.

Situacija je bila jasna: govor, brada i literarne ambicije koje bi od malenih Toplica htjele napraviti neku novu Jugoslaviju. Nadrimudraci Toplica, nastavnici tjelesnog i hrvatskog, s hinjenom tolerancijom uvjeravali su me da Toplice – čak i pod perom vrhunskog pisca – a s obzirom na bogatstvo događanja i jezično blago ljudi ovog kraja, mogu dobiti najviše dvije stranice! I tu nema rasprave!

Zbog ovih glasina o nama, Josipova je firma – iako smo nas dvojica već davno dali otkaz – dovedena do ruba propasti. U Zagrebu su je prozvali U2 i s podsmijehom odbijali Josipove aranžmane. Roditelji su govorili: "Ako smo mi, silom prilika, morali trpjeti život s njima, naša djeca to sigurno ne moraju! Ne želimo da naša djeca psuju, pljuju po podu i smrde na češnjak!"

Naravno, sve su te priče samo podigle naš rejting kod djece. Mrzila su nas s ljubavlju, onako kako to samo djeca znaju.

PRIČA III

Mladac me je iznenadio pitanjem kakva glazba će se puštati u našoj ljubavnoj priči. Oklijevao sam s odgovorom, bojao sam se da ne bude kao sa Suboticom, da se opet ne nađemo na istom. Sva sreća, izašao mi je u susret: – Samo ne neka buka, električne gitare i slično – molim te! I suviše sam bio u tom! Kad je bio mlađi nosio je T-shirt s natpisom *Sonic Youth*, a sam si je napravio majicu s natpisom *SCH – Sarajevo!* Nisam ga mogao zamisliti takvog i počeo sam se smijati. Meni je on izgledao kao nekakav maestro iz doba romantizma. *Chopin!*

PRIČA IV

– Dobro, a što ćemo s djevojkom? – odmjerih Mladca jednog popodneva. Mladac se počeo boriti s riječima.
– Tvoja znaš dobro da ne dolazi u obzir – nastavih. – Ne želim pisati nikakve romansirane biografije. Ispovijedanje jednostavno ne prolazi!
– Znam – reče Mladac i pomjeri šalicu s čajem na stranu. Glas mu je bio bez snage, bezbojan. – To... narcisoidnost ispovijedanja... nikako. Nikako.

U kratkoj stanci zatim, jedna je žena ušla u naše misli. Često i nismo radili drugo nego satima pričali o njoj. Ona nije bila iz Toplica, ali je dolazila ovdje svaki dan zbog velikog parka, zdrave vode – tišine. Zvali smo je Marijana.

PRIČA V

Kako smo je upoznali? Svi znaju za nju u Toplicama. To je nešto što ide s ovim mjestom. Tko dođe tu živjeti, taj zna! Samom činjenicom svoga prisustva utjecala je na to kako će tko biti raspoložen u mjestu.

Mene i Mladca svladala je u jednom mahu. Jednog dana, rano izjutra, sjela je na klupu pokraj koje smo obojica uvijek prolazili na putu prema našem sastajalištu. Nešto sam kasnio, pa sam pokraj nje prošao poslije Mladca. Bila je utonula u sebe. Toliko da je od jeke dna na koje je pala kopnila svaka moja riječ. Bio sam potpuno bez glasa kada sam sjeo pokraj Mladca. Ovaj me je pak, bez pozdrava, oštro upitao:

- Gdje je ona rakija koju uvijek dolijevaš u čaj, a da ja ne vidim?

Još i to mi je trebalo. Ali nisam se želio pravdati, stavih pljosku na stol. Bez riječi Mladac je otvorio, naliže sebi punu šalicu i popije. Tako smo upoznali Marijanu.

PRIČA VI

Topličani su govorili:

- Bože, ona mora da je luda od samoće!

Ali to uopće nije bila istina. Prokleta toplička licemjernost! Uvijek mi se povraćalo kada bih začuo taj sažaljivi glas u njenoj blizini. Takvim, tobož samilosnim glasom jecali su isti oni ljudi koje sam mogao vidjeti kako se na sav glas smiju na glavnoj topličkoj zabavi - na "ludačama"!

"Ludače". Prije nego što sam saznao o čemu se radi par puta sam čuo taj izraz "idemo na ludače". Nije me u to vrijeme interesiralo što to znači, topličke jezičke fraze ostavljale su me ravnodušnim, kao i sve što se tiče Toplica, gledao sam samo svoj posao i govorio sebi: ja nisam odavde.

Sve dok jednog dana u firmi nisam slučajno, tražeći nekog poslovođu, upao na "video projekciju". U maloj zadimljenoj prostoriji cerekalo se petnaestak ljudi gledajući u TV-ekran. Sjedi! - gurne mi jedan klupicu. Što je to? - upitah ga šapatom kad sam se namjestio. - Pa *ludače*, čovječe, zar ne vidiš!? Ništa mi nije bilo jasno. Na ekranu, nekoliko očito umobolnih žena udaralo je glavom, cijelim tijelom, o neko staklo, ustvari zidove prekrivene ogromnim zrcalima. Bilo je krvi i hihota. Kamera je - shvatio sam - stajala iza ogledala. Iza ogledala bilo je i dosta ljudi, prepoznao sam među njima neke od prisutnih. Hihot koji je dolazio s TV-a spajao se s hihotom oko mene.

"Ići na ludače" - vjerujem da je policija znala za tu zabavu. Zašto je gledala svemu tome kroz prste nije moja stvar. Za "ludače" je trebalo putovati nešto više od pola sata, do ostataka bivšeg plemenitaškog imanja. Tu je bila smještena ludnica čije sjedište je bila ustvari jedna omanja socrealistička građevina što je bez ikakvog skrupula stršila među ostacima plemenitaškog dvora. U ludnici su bile samo žene. Posjeti rodbine subotom i nedjeljom. Zabava pak, "ono pravo", kako mi je rekao jedan fanatik - u ponedjeljak ujutro, točno u osam.

“Da nitko ne zna”, a da znaju svi, organizirala se ta zabava u tzv. zrcalnoj dvorani, u starim dvorima. Doktori su primali strogo određen broj posjetilaca (dvadeset) i raspoređivali ih iza velikih barokno uokvirenih zrcala. Kada bi se svi namjestili, ulazile su ludače.

Otišao sam jednom s Mladcem da vidimo to. Opirao se, ali ja sam mu rekao da mora ići, zbog Marijane ako ni zbog koga drugog, da vidi što znači kad Topličani za nekog kažu da je lud. Bilo nas je dvadeset muškaraca, od penzionera do srednjoškolaca. Osim nas dvojice, cerekali su se svi od samog početka.

Puštali su ih unutra jednu po jednu; bile su obučene u laku bolesničku odjeću. Svaka je reagirala drukčije kada bi se našla okružena mnoštvom vlastitih odraza. I svaka je odmah bila slomljena. Publika oko nas već je imala svoje miljenice. Jedna mala zdepasta bila je miljenica svih, zvali su je Izdaja zato što je čim bi prešla pogledom po zrcalima započinjala vikati “Izdaja, izdaja!” i tražila od svojih odraza da joj se vrate (ustvari, ime joj je bilo Maja, čuli smo je kako jeca: “Maja, vrati se...”). Kako joj se nijedan od odraza nije vraćao, udarala je u zrcala glavom, šakom, zalijetala se cijelim tijelom. Od toga bi i ostale bolesnice “poludile”. Udarci su padali kako po zrcalima, tako i između njih. Na kraju sve bi bilo krvavo. To sve trajalo je pola sata.

Publika je odlazila zadovoljna, u autobusu jedan je nudio video kasete. Dok smo putovali nazad, priznao sam Mladcu (koji je bio potpuno slomljen) da spavam s Marijanom. Nije se iznenadio. On je bio zaljubljen u nju. Znao sam za njihove susrete, voljela je razgovarati s njim.

PRIČA VII

Danima sam skupljao hrabrosti da joj priđem. Jednog popodneva napokon, sjeo sam kraj nje kao klonula marioneta. Marioneta i Marijana – slagali smo se od početka!

Pogledala me je onako *von hoch*. Onda se nasmiješila i pitala želim li joj čitati iz dlana – te pružila desnu ruku.

Svi su znali za njenu desnu ruku: nije imala ni jednog prsta na njoj. Odsječeni, precizno odsječeni.

Promucio sam da se obično čita iz lijeve ruke.

- Pa ja i imam - dvije lijeve! - nasmijala se glasno.

Primio sam, ipak, njenu desnu.

Dlan je bio čitav. To je ono što sam prvo vidio. O ostalom je teško govoriti.

Dok sam gledao crtež *urezan* preko cijelog dlana, ona je lako, kao rastresena, tipkala prstima lijeve ruke po mome ramenu.

Crtež je bio kao dječiji. Krajnje shematski lik djevojčice: krug za glavu, crtice za tijelo-ruke-noge, trokut suknja. Jedino su dva cvijeta stajala namjesto šaka na krajevima ruku.

PRIČA VIII

Već od tog prvog susreta više smo govorili dodirom nego riječima. Tako sam i pamtio naše razgovore: uvijek je imala neki poseban način da mi se obrati.

U jedan sumrak cijelo vrijeme je držala svoj kažiprst uprt o vrh moga nosa. Jagodicom ga je blago pritiskala i govorila:

- O, o. Držite razmak gospodine.

Držao sam razmak. Poslušno sam joj prepustio da ona vodi i određuje mjeru našeg približavanja.

PRIČA IX

U to vrijeme Mladac je počeo razgovarati s njom. Baš je bio zaljubljen, odmah sam to shvatio, ali njemu je trebalo snage da to prizna.

Po njegovoj priči, bila je mlada umirovljenica. Inače, kirurg na Rebru - to joj je bilo radno mjesto. Prste si je strpljivo, jedan po jedan, odsjekla sâma. Na taj način htjela se odvojiti od svoje obitelji, supruga i djece, od svojih kolega. Znala je da će je svi osuditi. Ali bilo je to jače od nje, morala je ukazati na svoju predodređenost za samoću.

- I prije svega, sebi sâmoj - uvijek pokušavam predočiti sebi gestu kojom izriče te riječi: značajno spuštanje lijevog dlana na lijevo koljeno, uzdignute glave - staviti do znanja.

PRIČA X

Ljeti sam je vodio daleko od bučnih topličkih bazena na brijeg, u šumu, do potoka. Tu smo se mogli kupati na miru. Voljela je vodu, kako je dodiruje, kako prima njeno tijelo. A ja sam zavidio vodi.

Kad sam prvi put spavao s njom držala je zatvorene oči dok se nismo opustili. Onda ih je otvorila, nasmiješila se i rekla "Baš je bilo lijepo!" – kao da smo bili u posjeti nekim mojim prijateljima, koje eto, ona sada prvi put upoznaje.

Onda se okrenula na stomak i rekla:

- Sad bih mogla spavati da se više nikada ne probudim.

Stavio sam glavu pod njene lopatice, zaspao!

Do kraja našeg druženja zezala me je da ja ustvari doslovno želim spavati s njom.

PRIČA XI

Voljela je razgovarati s Mladcem. Uostalom, on je bio negdje njenih godina. Ovako mi je opisala njegov problem, do kojeg mi pri našim beskonačnim čajankama još nismo došli.

- Njegov je problem što želi nestati. Ali ne nasiljem, nego kroz ljubav, da ga voljena odnese sa sobom. Zato on, tijelom, kao da nije tu. Zato voli riječ. Poslao bi pismom sebe Bogu da može!

Marijana, Marijana.

PRIČA XII

Nestala, kako je i došla. Mladac odbija rakiju. Toplice u magli. Je li itko vidio da muškarci plaču?

III. KOMEDIJA

BEZ NASTAVKA

Ne, poslije svega ovoga nije bilo šanse za našu ljubavnu priču. Ja sam bio u polusvjesnom stanju i bezglasno izgovarao riječi posljednjeg svjetskog hita (*I see heaven when I look in your eyes* – Backstreet Boys), dok je Mladac po cijeli dan “razgovarao” s debelom pernatom vranom koja je jednog jutra stala nasred našeg stola i ni makac.

Kreštalala je:

- Kkrrroooooejjššaaa, kkrrroooooejjššaaa...

A Mladac joj je klonulo-kreštavo uzvraćao:

- Mmaaarrriuuannaa, Mmaaarrriuuannaa...

Bože, zar je ovo život? – pitao sam se prije spavanja. I nisam mogao spavati, gorio sam u vrućici.

GORENJE

“Ah sve je već napisano, sve rečeno!” – pokrivao sam sebe općim mjestima provincijskih intelektualaca. “Tko od nas nije žrtva knjiškog, već ispisanog, već rečenog?” Da sam bio dosljedan, još bih i svako takvo mjesto zalio litrom rakije.

Umjesto toga, skutrio sam se pod dekom. Onda snažno protegao noge i ukočio se; stopala i glava ponovo su se našli van. Okrenuo sam leđa zidu, odmarao pogled na pojedinim predmetima u sobi. Opustio se.

Pratio sam kako u meni raste jedan drugi fenomen svojstven unutarnjem svijetu provincije. Moje prevelike pripovjedačke ambicije, tek na početku ispita svoje ostvarljivosti, što će reći tek nakon ispisanih desetak stranica, sustigao je val bezvoljnosti, razočaranja i udustajanja. Suviše sam taj val dobro poznao da bih dozvolio sebi bijeg u – još jedno opće mjesto – “ogorčenje na skučenost sredine u kojoj živim”. Da, kad dobro razmislim, živjeti u provinciji upravo je to: ljuljuškati se u mreži općih mjesta i ujedno sve stavljati pod navodnike.

Pelin ogorčenosti dakle, osjetih u ustima, ali obrnuh oči još jednom i ne prepustih mu se.

Ipak, nije mi više bilo do pisanja. Cijeli dan mogao sam pisati o manama svoga junaka, takozvanog Mladca.⁽¹⁾ Ali ta kritizerska oštrina mojeg pogleda i pera nije oslobađala u meni bog zna kakve kreativne izvore, naprotiv, prije će biti da ih je potiskivala, pervertirala i izvitoperivala. Gospođa Melankolija čekala me je na svakom uglu.

Pa, iz kreveta sam ipak mogao gledati kroz prozor. I to je bilo nešto. Naravno nisam dozvolio da "padaju kiše", jer bi i to bilo opće mjesto. Moj problem vjerojatno je u tome što i ne poznajem ništa drugo do gomilu općih mjesta i prazninu što me obuzima kada umukne moj podsmijeh. Relativno zadovoljenje pruža mi tek igra, nešto poput "vrijeme je da obrneš ploču", gdje je pravilo igre da se ploča obrće prije vremena, dapače: što prije; nešto poput hvatanja zaleta u tom obrtanju, dok negdje unutra ne dođe do takvog ubrzanja od kojeg pucaju bubne opne, ruke podrhtavaju, a dlanovi bride. Kratkotrajni zanos.

Jesu li dani prolazili, a ja kroz njih ostajao u istom položaju, s istim pogledom, boreći se s istim mislima? Nemam hrabrosti na to odgovoriti. Moja samosvijest stražari i važe svaku moju rečenicu, zahtijeva autentičan izraz, iskrenost i odgovornost: ne smijem se prepustiti olakom sentimentu i patosu koji ide na prvu loptu. Ha-ha dakle, savjesti moja.

I opet dakle, i ipak, bez brojanja dana, recimo da me je u jednom trenutku savladala hladnoća. Bio je i red, sred ovakvog zamrzavanja i propitivanja svakog pogleda, svake riječi, da ne kažem daha. Trebalo je nešto uraditi. Morao sam se "vratiti u život": tu najgoru vrst od svih općih mjesta.

GORENJE

U sobi je radio samo televizor. Tako je to bilo u cijelim Toplicama. Za to glavnu krivicu nije snosila neinventivnost moje imaginacije: svemu tome bili su krivi Josipovi marifetluci. Po jednom od ugovora njegove nemoguće firme, svi proizvodi u Toplicama imali su biti marke "Gorenje". Što je to trebalo Slovencima ni dan danas ne znam. A o Josipu ne vrijedi govoriti.

Znam samo da je stvar vrlo jednostavno provedena. U doba osnivanja Josipove firme, kada su se, ujedno, Toplice tek počele naseljavati, svaka soba dobila je po TV-prijemnik marke "Gorenje". Strogo gledano, nekog drugog proizvoda osim ovog u Toplicama nikad nije ni bilo. Čak bi se, pomalo tendenciozno, moglo reći da su se Toplice pojavile zajedno s prvim

TV-prijemnikom u ovom kraju. Naravno, ako priupitate nekog domoroca o svemu ovome, on će vam bez ikakve himbe tvrditi da ste došli u kraj rijetko bogat najraznovrsnijim proizvodima. Takvo uvjerenje postignuto je dugogodišnjim djelovanjem TV-programa na svijest mještana.

Naime, ovi televizori razlikuju se od ostalih u dvije stvari. Prva, neposredno vidljiva, u činjenici je da se ovi televizori uopće ne gase. Program se emitira NON-STOP, od jutra do mraka, i što bi se reklo, ispunjava život mještana. Potpuna ontološka neuvjerljivost Toplica dobila je na taj način svoje štake, svoju protezu, koje se oslanjaju na princip da ono što se neprestano ponavlja i kontinuirano održava kroz vrijeme dobija auru postojanosti, prisutnosti i realiteta.

Govoreći u primjerima, Topličanima je bilo dovoljno da danima i danima gledaju iste i iste reklame, pa da im "osjećaj za realnost" popusti pred varljivim osjećajem posjedovanja svega reklamiranog. Stvar je obavljena toliko uspješno da su ovo ljudi zanemarili čak i svoje osnovne biološke funkcije. Prestali su jesti, piti, čak ni ljubav više nisu vodili. Kada bi se itko stran pojavio u Toplicama, naježio bi se od sablasnosti njegovih stanovnika.

Drugu tajnu ovih televizora, vjerujem, znam samo ja. To mogu zahvaliti okultističkim sposobnostima koje posjedujem. A ovaj trenutak bio je upravo kao stvoren da ih iskoristim.

Televizor je davao neki program za djecu, ekran je bio pun zečeva. Uzeo sam aparat u naručje i spustio ga na zemlju. TV je sada svoje zrake mogao slati samo u strop. Sve stvari u sobi, jednu po jednu, nagurao sam u ekran, što i nije bio neki problem, budući da su sve odreda i tako bile tek rezultat solidizacije televizijskih projekcija. Sve je bilo spremno. Kleknuo sam kraj ekrana i tri puta malim prstom prešao preko natpisa GORENJE. Televizor je počeo gorjeti. Od topline osjećao sam kako krv ponovo ispunjava moje klonulo tijelo.

To jutro, sreo sam Mladca. Rekao mi je da izgledam kao Jimi Hendrix poslije uspješnog paljenja električne gitare, crn, garav, osmuđen. Bio sam raspoložen za nastavak priče.

GORENJE

- Nije istina! Bilo je trenutaka kada sam i ja bio pravi junak, a ne tek nekakav knjiški moljac!
- povisi glas Mladac nestrpljivo i zvekne šalicom čaja o tanjurić.
- Da? - upitah sa sažaljenjem - Kad to?

- Na rock koncertima! - pogleda me provokativno. A onda udrismo u smijeh!

Da, rock koncerti. Tu se slažemo. Ti rituali su i meni i njemu toliko prozirni da ih možemo, poput kristalčića šećera, ubacivati u naš čaj i topiti. Ali ja više volim med.

Ja jesam mlad čovjek, ali meni osobno nema odurnijeg stvorenja od šezdesetosmaša koji se fura na rock'n'roll i danas u svojim četrdesetima. Sav olinjao, trubit će na sav glas kako ne može skužiti današnji svijet čovjek koji u mladosti nije prošao kroz rock'N'roll inicijacije. Tako on opravdava svoju istrošenost i činjenicu da danas može funkcionirati samo uz svakodnevno napajanje raznoraznim stimulansima.

Nije slučajno što se rock koncerti održavaju u sportskim dvoranama ili na otvorenim nogometnim terenima, jer ti su prostori upravo direktni produžetak tvorničkih postrojenja, nešto kao menza i dvorište u zatvorima. "Tu si tijelo, živi čovjek u potpunosti", svi mi govore, počev od rutinskih policijskih pregleda na ulazu, insceniranog strahopoštovanja organa reda pred čovjekom "krvavim od žestine svoga postojanja." A onda - ulazak u ritualni prostor.

Mračna i zadimljena dvorana, svijet kao stvoren za ulazak u vlastito tijelo. Za elektriziranje utrobe do prenadraženosti snažnim impulsima s bine, odnosno iz zvučnika. "Proizvođači" svega toga, *the band*, nekad su gotovo nevidljivi, nejasni, daleko su, ali opet zbog toga još snažniji, poput neke mutne psihičke slike nabijene žudnjom, čežnjom i užitkom, koja traži i izaziva u čovjeku neprestani rad na njezinoj fiksaciji, beskonačni rad za postizanjem nedostižnog zadovoljenja, rad koji izvrće kožu. Tijelo se pokreće, trza i skače i sve titra od zadovoljstva koje ga prožima. Tu je cijela masa ljudi, ali oni postoje samo kao gomila mesa jednog jedinog tijela, mog tijela koje se giba i trlja u ritmu repeticija s bine. Tjeskoba koju svakodnevno osjećam u isto tolikoj masi u gradskim gungulama, sada je tek tenzija koja me napinje, sve dok srsi slasti ne prodru kroz moje tijelo. Tijela ljudi oko mene sada su tek meki zidovi unutar kojih se ritual odigrava; ja sam tu sam, prepušten guruima s bine.

Kao i pri sportskim događajima, i ovdje se proizvodi jedno (novo) tijelo, istina na drugi način i s drugim svojstvima. Tvornička postrojenja, škole, kao sistemi zamrzavanja i automatiziranja istog tijela dodala su svome procesu proizvodnje-obuke, pogon u kojem ta tijela odmrzavaju i oslobađaju na tren, čarobnim riječima: "neka malo luduju..."

Gospoda iz pogona znaju: najteže je s mladima. Opiru se radnoj disciplini. Bijesne i prave se važni. Preambiciozni su. Za njihov seks moraju se naći ventili, kao za višak pare i dima. Rock glazba raspolaže istina niskom, ali sasvim dovoljnom razinom sublimacije kojom uspijeva

privući mladež da ispuše taj svoj bijes i taj svoj podjarivani seks u simboličkim, energetskim ritualima jednog rock koncerta. Vrag ne bi bio vrag, kad to ne bi bilo i ono dobro u tim ritualima. Mnogima koji se iz tog kovitlaca ne znaju uzdići i ovladati njime, to "trošenje" na koncertima stvarno pomaže da ostanu bistro svijesti. Veliki bendovi (ali oni najčešće ne sviraju pred velikom publikom) svjesni su mogućnosti svog pozitivnog djelovanja i publici ne nude zaborav. "Mladost ne opravdava besvest", rekao bi moj, nekad omiljeni, beogradski bend.

Ali ovo su već zastarjele priče, prihvaćam prigovor. Rock postoji još samo kao reciklaža. Bijes i seks su pod ledom. Cool je biti zaokupljen samo svojom vlastitom motorikom, da sve funkcionira kako treba u tom tijelu, po mogućnosti NON-STOP. Tu su različita tehnološka pomagala koja svojom savršenosti, poput techno muzike, stalno posramljuju inertnost tijela. Od te muzike gora mi je valjda samo nova "etno" muzika koja nas vodi korijenima, na selo u rodni kraj, rastapa nas u našoj zavičajnoj posebnosti, samo da bi prikrila gotovu potpunu "globalnu ujednačenost" naših života, ma na kojem se dijelu Zemljine kugle nalazili.

SAMOKRITIKA

- Ti si Mladac, takav kakav jesi, bio kao stvoren za rock'n'roll. Blagost i neusmjerenost tvojih tjelesnih impulsa tjerala te je da potražiš nešto što će ih pojačati. Lako čovjek nasjedne na priču da je Život to kad si žestok, krvav, lud.

- Pa daaa... Kako si ti pameetaaan. Prosto čovjek ne nalazi riječi. Uostalom, kao da je tvoje tijelo nešto drugačije. Izgledaš kao Ispljunuta kauguma!

Poslije ovakvih riječi morala je uslijediti neugodna tišina.

Po naravi, ja sam samokritičan. U načinu na koji mi se Mladac obraćao u posljednje vrijeme, sve se više mogla zamijetiti određena vrst prebacivanja, kao da sam ga iznevjerio. Znao sam dobro u čemu je stvar, ali s time se nisam mogao nositi. Ljubavnu priču u ovakvom stanju nisam mogao pričati.

- Mladac - rekao sam mu - mislim da je vrijeme da se maknemo odavde.

Mladac je podigao glavu i pogledao me s odobravanjem.

I zbogom Toplice! Vraćamo se navečer - ako se ne izgubimo na putu!

U ŠETNJI

Put nas je vodio preko brijegova. Ali nas dvojica, kakvi već jesmo, nismo ga dugo slijedili. Ugledali smo deblo jedne stare trešnje u šumi i skrenuli sa staze. Deblu su drvosječe odrezale krošnju. Kora je pukla na nekoliko mjesta, smola pocurila. Mogli smo njene tokove pratiti prstom. Bila je meka i providjela se kad bi zraka Sunca pala na nju.

Zašli smo dalje u šumu. Sjene su stalno mijenjale svoje mreže. Nije bilo razloga da se kraj tolikih mijena pomičemo još i nas dvojica. Sjeli smo pod jedan hrast, Mladac je zapalio cigaretu i uzdahnuo:

- "Žuborli vodo izvore..." - znaš tu Nastasijevićevu pjesmu?

Naravno da sam znao. I stvarno, čuo se šum potoka, iako nam nije bio pred očima.

Dim se cigarete izvijao zrakom. Ležao sam na leđima i išao pogledom uz stabla, pod krošnje.

- Subotica, je li? - čitao mi je Mladac misli.

Da. Sve ovo nije imalo veze sa Suboticom, ali je u svojoj usklađenosti bilo toliko poticajno da su uspomene samo navirale. Uspravio sam se i privukao ruksak sebi. Izvadih bocu.

- Buteljka, ohoho! - obradova se Mladac.

- Pogledaj etiketu - rekoh mu i zalijepih oči za njega očekujući reakciju.

- Palićki! Palićki! Palićki rajnski! - od oduševljenja skoro je zagrlio buteljku.

Žudio sam za ovim trenutkom. Bilo je to nekakvo moje "umjesto isprike". Dao sam mu da otvori vino dok sam ja listao po svojoj bilježnici.

Napisao sam jednu priču za njega. Onako - mitsko-lirsku, što ja znam. Nije imala veze s onom ljubavnom, ali eto, bar nešto.

Mladac pocrvenio kada sam mu je poklonio. Tražio da mu čitam naglas. Nazdravili smo, prepustili nakratko riječ Palićkom (eh, gdje ste prevodioci!), i krenuli s pričom.

POSTANAK

Stvoren si iznad Palićkog jezera, jednog dana u oktobru. Zrak je bio pun vlage, u Subotici padala je kiša, gugutke gugutale, a vjetar nosio valove svježine sve do Palića. Površina vode imala je tmasti sjaj, pa je jezero izgledalo bezdano duboko. Pijesak se vrtložio nad površinom i dizao gore poput oblaka. U tom oblaku ti si rođen.

U tvome biću, već prema obratima tvoje sudbine, uvijek je prevladavao jedan od tih elemenata: sipki i suhi pijesak, vlaga i bezdana dubina sjedeće vode, igra vjetra i otvorenost zračnih prostora. Tvoje drvo je topola i tvoje riječi, kada si najljepši, titraju kao lišće na njezinoj krošnji. Pun si vode, nekad mutne, nekad bistre, a kad je se skroz napojiš, stežeš se kao vlažni pijesak i ne puštaš nikog da istrgne tvoje korijenje.

Gdje je tu vatra?

Za njome tragaš. Zato si toliko slab na sve što ima jačinu. Tvoja vodnjikavost čini te "strašno strašljivim". Sipak i vodenast pred svakom čvrstinom, gubiš pouzdanje u unutrašnjost svojih impulsa, miješaš ih s vanjskim, gube se konture tvoga lika i već propadaš i bivaš zgažen kao dječje kule od pijeska kad naiđe konjica. I ta nemoć vrhunac je tvoje moći, konjanici zastaju i kruže po pješćanim obalama, dok zapovjednik ne kaže: "Ali ovdje nikog nema" i potjera svog konja dalje, vodeći sve sa sobom, oslobađajući te za oporavak.

Ti tragaš za vatrom i ona će te osloboditi kad je raspališ u središtu svoga bića. Tvoja djevojka je Vatra.

SMIJEŠNA TJESKOBA

Mirni dani u Toplicama. Sjedili smo i pili čaj kao i uvijek, čavrljali, nekad čak ni to. Vrijeme je stalo, svako nas biće ispunjavalo svojim nezakrivenim prisustvom.

Dan za danom započinjali smo razgovore o književnosti. Jednom on, jednom ja, pričavali smo djela svojih omiljenih pisaca. Mladac je bio zaluden Kafkom, ja Basarom. Ali Mladac stvarno nije imao mjere:

- (...) još kad je to ljeto na Animaviziji pobijedio poljski crtač "Franz Kafka", ta bio sam sretan ko' malo dijete!

- Pa da! - odgovorih mu - baš tako: ko' malo dijete! Za mene Kafka i jeste dječiji pisac! I to najbolji! Da se mene pita, cijelu osnovnu školu bi se samo Franz Kafka čitao i djeca bi onda s malom maturom znala gdje žive. A ne ova naša, Budak - pa u budžak!

Nasmijao se Mladac, iako mu nije bilo svejedno. Kafka dječiji pisac!

- Pa zastario je već - nastavih. - U srednjoj školi se moraju čitati već suvremeniji pisci. Ne kužimo mi više tu njegovu tjeskobu. Pa kod njega se nijedan junak ne smije! Evo, mene ti od kompjutera hvata tjeskoba, ali uvijek kad me gurnu pred kompjuter ja puknem od smijeha. I vidim, na ulici, sve se više ljudi smije. Posljedica kompjuterizacije.

- Ti si neozbiljan. - reče ozbiljno Mladac. - Lakoća s kojom ti prelaziš preko stvari, lakoća je kojom TV-kamera prelazi preko leševa.

- E, znaš šta! - ustadoh sa stolice. - Kafkijansko spuštanje, nema šta! - povikao sam.

- Oprosti. - reče Mladac i zavrti šalicu.

...i s time se završiše naši idilični dani.

Očekivalo nas je sada nešto poput Araličine verzije Basare; pirova pobjeda moje zaludenosti.

KAFKIN RJEČNIK

Prije nego što je sve počelo, Mladac i ja smo ipak zakratko vratili stvari na svoje mjesto. Bila je to njegova zasluga. Skromno mi je priznao da je cijelog Kafku pročitao na njemačkom. - Skidam kapu prijatelju! - rekao sam mu oduševljen.

Da bih nekako izgadio stvar, zamolio sam ga da mi sastavi nekakav mali "Kafkin rječnik" u kojem bi mi pojasnio neka mjesta koja su nužno izgubila na težini s prijevodom.

Može! I ja tebi nešto da napišem! - obradovao se.

Idući dan ipak nije mogao doći. Ostavio mi je papirić na našem stolu. Na njemu je pisalo:

Genug der Kömedie! - Dosta komedije! Reče glavni junak, tobož-zemljomjer, još na početku romana. Koja umišljena samouvjerenost! Treba zapamtiti te riječi, i to do samog kraja, da bi se osjetio raspon između preuzetnosti tog iskaza i bijedne sudbine njegovog subjekta u daljnjem odvijanju radnje. Koja umišljena svemoć! Tko od nas nije - hitajući unezvijereno

kroz grad – najednom stao, pogledao sve te ljude, te kulise oko sebe i uzviknuo: Pa dosta te komedije!? Svake sekunde, bar na jednoj točki gradskog meteža, netko to uzvikne. I!?

Zeleno svjetlo se pali, promet ide dalje.

IV.

Te noći sanjao sam kako izlazim iz auta u mrkli mrak. Uz cestu, odmah, bila je voda, ustvari, svuda oko nas bila je voda. Jedno policijsko, vatrogasno ili ne znam ni ja kakvo vozilo, bacalo je titravo, jarko žuto svjetlo ukруг.

U trenutku, shvatio sam gdje se nalazimo: bili smo na izlazu iz tunela kod Podsuseda prema Zaprešiću. Krenuo sam gaziti kroz vodu, polako. Bilo mi je prvi put da vidim Savu ovako izlivenu, a ipak gazio sam iskusno, oprezno kao stari mužek, držeći se strmine brijega.

Dugo je to trajalo. Na jednom mjestu napokon sam probio put u šumu i krenuo naviše. Sve što sam osjetio bila je vlaga, i u mraku, neravnine preko kojih sam se uspinjao. A onda sam s jednog mjesta bacio pogled na dolinu. Sve je bilo pod vodom i sva naselja bila su u plamenu. Prihvatio sam to bez čuđenja; kroz glavu su mi prolazile različite mogućnosti uzročno-posljedičnih veza. Ili su se Krapina i Sava izlile da bi ugasile požar, ili kuće gore da bi upozorile na poplavu.

Pomislih tek onda po prvi put na ljude: nisam mogao pomoći. Ali htio sam vidjeti bar nekoga, neko lice, oči s kojima bih se mogao sporazumjeti, nekog kome bih se mogao obratiti.

Krenuo sam još dublje u šumu. U potpunom mraku pod jednim drvetom ugledao sam bljeskanje. Ubrzao sam korak u tom smjeru. Izdaleka, sličilo je nekoj čudesnoj životinji koja je sklupčana zaspala pod drvetom; izbliza, mogao sam vidjeti da je to žena.

Njeno tijelo bilo je dato tek kao jednostavan crtež: obrisnom linijom ograničena svijetla ploha: ženska silueta i oko nje gusti crni tuš koji je padao na sve. Bila je tiho, i ja sam se, kao da me je tek sada uhvatila neizmjerena klonulost, opružio u njezinoj blizini.

Ležao sam na leđima, prigušivao dah. Da bih odjednom shvatio da Mladac leži gotovo odmah pokraj mene.

- Spavaš? - pitao me je kad je shvatio da sam ga opazio.

- Ne - rekao sam, tražeći riječi za moja pitanja.

- Vidiš kako ustaje.

I stvarno, žena se probudila i počela uspravljati. Tuš kojim smo svi osim nje bili prekriveni

slivao se niz njezino tijelo i popunjavao mjesta koja je svojim pokretima i mijenjanem položaja ostavljala praznim. Ali tama se uopće nije hvatala za nju.

- Takvi su bili pomazanici - nastavio je Mladac. - Mirisno ulje koje pokriva njihovo tijelo omogućuje im da se spuste i u najgori pakao, ništa se ne hvata za njih. Ali zato oni hvataju. Hvataju prijatelju, napinju i dižu sa sobom.

Ta žena toliko je sličila Marijani, a ipak nije bila ona. Odlazila je i odlazeći postajala jedna jedina blještava točka i... *cin!*

Mi smo ležali i dalje. Vlažni mrak bio bi sav na nama da Mladac nije podigao svoju lijevu šaku u zrak. I ona je svijetlila i bila kao crtež njenog tijela iz jednog poteza.

- Vidiš, to mirisno ulje - govorio je, ali više kao da govori sam sa sobom - to mirisno ulje pomazanika. Pojavljuje se poput kapi rose na koži, nikako kao znoj. Mora postojati ipak nešto snažno u tebi čime ga privlačiš. Ja ga imam samo po lijevoj šaci - uspomena na Nju. Treba još puno da bi se to proširilo sa šake. Ja toliko imam problema s tim silascima, s hodom općenito. Koliko mi se puta već dogodilo: krenem hodati, redovno, nogu pred nogu, a onda mi desna, i uvijek desna, ostane u zraku umjesto da se spusti do kraja, i već drugim korakom ja sam potpuno u zraku - i počinjem lebdjeti. Potrebna je sva moja težina da bi se vratio na staro mjesto. Da ljudi ne primijete, izvodim taj povratak težine kao da popravljam vezice na cipelama, navlačim nogavice. Ustvari, čelo snažno pritiskam o koljeno, i čučim tako dok ne osjetim težinu u stopalima, a onda dugo

- Mladac, Mladac! - okrenuo sam se prema njemu - Hej Mladac, probudi se.

V. RAJ ZA MEDVJEDE

ODLAZAK

Ali ni idućeg jutra nije ga bilo. Na stolu je opet bila jedna ceduljica.

Odlazim. Vidjet ćemo se još jedanput, danas u 12.00.

Tvoj Zgubidan

Bilo je tek prošlo osam; imao sam vremena za razmišljanje: što i kako.

Znao sam dobro u čemu je stvar. I nije bilo tu mnogo što za razmišljanje. Njegovu priču nisam ispričao. Ni započeo, a kamoli pokrenuo.

Suviše je priča oko mene prijatelju, suviše. Ili se ja bacam pod njih kao pod stotinu pokrivača. Teret prevelik, ali opet, s moje strane, sve je to tako olako. Strah od vlastite težine – postoji li takvo nešto?

Tako sam mu namjeravao govoriti. I dok sam u sebi vrtio i utanačivao iste rečenice, ulazio sam polako u priču kojoj sam...

MEDVJEĐA USLUGA BR. 1

...posredno, krivac bio ja. Točnije moja spisateljska taština i hvalisavost. Svome prijatelju Anti, majstoru za kompjutere koji je živio tu u obližnjem Zaprešiću, pokazao sam jednom prilikom, dao na čitanje, prva poglavlja ove proze. A da će sve to biti iskorišteno u promidžbene svrhe Josipove firme, e to je već stvarno bio čisti *fantasy* (dapače, još gore, *pulp fiction*).

Ante je dakle, ne bi li pomogao svome prijatelju, hoću reći meni, isfurao prvo poglavlje ove proze na internetu pod parolom "Početak prvog topličkog romana!" i "Prava saga o topličkim korijenima!" Josipova budna računala odmah su zažmigala na riječ Toplice. "Srpska afera" što je onomad potresala njegovu firmu bila je već zaboravljena – moje ime sada se fino moglo iskoristiti. Ova je proza postala njegovom novom promidžbenom kampanjom i najboljim dokazom učinkovitosti izvorne vode topličkog kraja.

Promidžbeni tekst pisan je u duhu novokomponiranog nacionalromantizma. Govorilo se kako se u krvi Topličana ova voda pretače u glazbu, a iz glazbe u vrhunsku književnost moje malenkosti! I zato pijte Topličku Vodu, dođite na kupanje, oplemenite svoje biće na izvoru duhovnosti!

Poslije svih tih bljezgarija, slijedilo je prvo poglavlje moje proze, naravno potpuno izmijenjeno i prilagođeno Josipovim zamislima:

DOBRO DOŠLI U TOPLICE!

Dok sam pisao, putujući autobusom iz Zagreba za svoje Toplice, jedna djevojka sjela je kraj mene, očito s namjerom. Kasnije, sreli smo se samo još jednom. Sjedio sam u parku i čitao, a ona napravila par krugova oko mene, pucnula prstima i nestala. Odonda stalno prizivam njen lik, ali on sve više blijedi.

Izabrao sam ovo mjesto za pisanje smješteno – rekli bi Zagrepčani – iza Sljemena, osjećajući još prije, i ne samo u ovoj državi, kako intenzitet potresa što ga suvremenost glavnog grada unosi u život raste proporcionalno s udaljavanjem od gradskog centra. Vozeći bicikl po periferiji neke metropole, jače se može doživjeti tempo kojim ona živi nego što je to moguće u samoj njenoj jezgri. A o tzv. provinciji da i ne govorimo: ona je lice grada. Gradska suvremenost potvrđuje se danas samo u provinciji.

Za moje Toplice karakteristična je još jedna vrst potresa: njegova je središnja os pukotina, rasjed iz kojeg šiklja ova topla i mineralna voda. Ljekovito razgraničavanje. Mlazovi koji u nepravilnim udarima izbijaju na površinu manifestacija su neprekidne tresnosti ovog područja. To je beskonačni povratak grča u utrobi zemlje koji je tjera na povraćanje.

Voda što je ovdje pijemo razotkriva nam dakle, da je svaki vid naše ishrane jedna vrst homeopatije, kojom se liječimo od zajedničke bolesti po imenu: zemaljska egzistencija.

Upao sam mu ravno u kancelariju kada se sve ovo zahuktalo.

– Gospodine Josipe! – viknuo sam.

– Oh Pjesniče naš! – pođe mi on tronuto u susret.

– Tko Vam je dao pravo da – rekoh, ne obazirući se na prljave izljeve njegovih emocija –

falsificirate moj tekst!?

- Vaš tekst? - upita odjednom kao neupućen.

- Da, onaj kojim se propagirate!

- Ali čekajte... pa zar... Zar se vi poistovjećujete s pripovjedačem toga teksta - reče mi razrogačenih očiju i kao s čuđenjem - ali, oprostite, gospodine, pa ja sam mislio da ste vi ipak... kako da kažem... naprednijih shvatanja o književnosti!

- A ta su po Vama? - uzviknuh, već spreman da sve kompjutere smaknem sa stola.

- Pa Vi se poistovjećujete s pripovjedačem! Pozivate se na autorstvo! Pa zar Vas nije stid? Zar je to - suvremeno!?

- Čuj stari - rekoh, već potpuno izvan sebe od bijesa, pa zar ova sirovina da mi trlja nos smrću autora... Uzeh zalet - okrenuh se za 180 stupnjeva - i - izađoh.

- Ha, ha! Autor, drž'te autora! - čuo sam kako se smije.

MEDVJEĐA USLUGA BR. 2

Promidžbeni slogani: "Umjetnička voda" i "Jedna voda, jedna oda", učinili su svoje. Građani i seljaci iz cijele naše domovine ispuniše Toplice. Bilo je tu fizionomija i fizionomija za Bože pomozi. Toplice se udesetostručile. Vjerovalo se čak i u čudotvornost vode iz vodovoda, koja nije bila ništa drugačija od one u Zagrebu. Toplice se toliko izmjenišu da ih je Josip svečano nazvao *Nove Toplice*. Čak su i Slovenci znali priviriti, pogledati kakvo je to novo hrvatsko čudo.

Naravno sve to nije moglo proći bez lokalne televizije. Imam nesreću da mi tamo radi znanac, Milorad, koji je s cijelom ekipom novinara pohitao ne bi li mi napravio promociju u medijima, i to u paketu, zajedno s Toplicama.

Kamere su radile, nijedna ptica im nije mogla promaći. Upali su čak i u naš park, točno u 12.00 kada sam se trebao naći s Mladcem - i to je već bilo nepodnošljivo. Mladac je bio zgranut. Okružili nas novinari. Proketo dobro sam osjetio: vrijeme je za moju priču.

DOMORODAČKA

Novinaru lista *Hrvatsko ovo i ono*, nekom Komazecu, počeo sam naveliko i naširoko pričati o porijeklu topličkih Hrvata. Moj je Mladac dotle nestrpljivo kružio oko nas, kao da ne vjeruje da to može još sekundu potrajati. A ja ga uvukao u priču!

- Evo - rekoh - moj je prijatelj, zajedno sa mnom, posljednji izdanak najstarije i najautohtonije hrvatske loze u ovim krajevima. To ste Vi kao stručnjak za jezik, književnost, hrvatsku tradiciju i kulturu općenito, sigurno isprve primijetili. Jeste l' počuli ostale Topličane? Svi nešto kajkavdženišu! A nas dvojica, kao što čujete i vidite, sasvim smo drugačijeg naglaska, rječnika, pa čak i izgleda!

I uvalih mu onda priču o razdvajanju Bunjevaca u bijegu pred Turcima, kako jedni odoše u Bačku, a drugi u Zagorje. Prvi se po onom prostranstvu razmnožili, a ovi drugi, čiji smo posljednji predstavnici upravo nas dvojica, jedva preživješe u skučenosti ovih krajeva.

Da, da - kliknuše svi novinari s uvažavanjem! A ja krenuh sažaljivo prema Mladcu, ne bi li i on nešto rekao, ali on ni pet ni šest nego: "Ta man'te me se čeljadi Božja!" i potrči prema šumi. Ja za njim (tek tada osjetih strah, neizdržljivu jezu od svega ovoga, ali ponajviše pred činjenicom njegovog skorog odlaska).

I novinari potrčашe za nama. Tu mi je prekipjelo. Uhvatio sam Mladca za ruku i pozvao novinare. Nalazili smo se na mjestu gdje smo Mladac i ja poslije dugih čajanki običavali zajedno pisati. Fora nam je bila mokriti tako da nam se mlazovi susreću u jednoj točki. Vremenom, napravio se jedan pravi krug sparušene trave.

- Mi - rekoh novinarima - još uvijek čuvamo neke stare, tradicionalne rituale naših predaka. Ovo je mjesto gdje ih, u tajnosti, vršimo.

Sijevali su blicevi. Jedan je mladi novinar povikao, pa zašto tu nisu udareni temelji crkve, nego svi samo govore o tom vražjem izvoru, kao da se jedna prirodna pojava može mjeriti s natprirodnom! Svi su bili složni u stavu da je toplička crkva tu morala biti podignuta.

Mladac je na sve to samo mahnuo rukom, kao da ih sve, jednom zauvijek, želi maknuti s puta i... cin?

STARE TOPLICE

Nije mnogo prošlo, a *Nove Toplice* postadoše *Stare Toplice*. Sve sam to mogao predvidjeti, jer je najuža povezanost toga s odlaskom moga prijatelja bila očigledna. Jedini je on ovdje stvarno postojao. Njegovim odlaskom sve se pretvorilo u jednu otrcanu priču, kojoj sam, kao i od samog početka, nažalost, ja bio pripovjedač.

Stare Toplice se poslije nekoliko dana više ni tako nisu mogle zvati. Makoliko jak, ni promidžbeni aparat ne može na jednom mjestu održati pučanstvo. Potraga za slasnim *novim* u direktnom je sukobu s cikličkim i monotonim povratkom vremena karakterističnim za jedno *mjesto*. Josip je spakovao kofere i sve što se moglo od Toplica preneo u neke – za njegov biznis – toplije krajeve. Ha neka ide, i tako nije bio nitko i ništa – govorili su čak i vrapci na drveću.

Ja sam nabacao hrpe uvelog, jesenjeg lišća pred ulaz u jednu spilju i gledao kako naša vojska uništava posljednje ostatke Toplica. Znao sam da je samo to još preostalo, poslije kolektivnog odlaska svih mještana. Vojska, sva nabrekla i napeta od manjka prostora za svoje vojne vježbe, uvijek je nepogrešivo osjećala na kojoj se točki karte naše domovine u određenom trenutku otvara zrakoprazni prostor gdje može uletjeti i na brzaka isprobati sve modele i strategije ratovanja.

Bio je to potpuni kraj. Poslije njih nije ostalo ništa, tek po koja kap s izvora, tek po koje slovo, i nepregledna, papirna bjelina.

Žal me uhvatila, nesavladiva, za prijateljem. Skupio sam se u svojoj hladnoj spilji, spustio glavu među koljena i zatvorio oči.

Čitatelju? Čitatelju, oprosti što ti se obraćam, ali ti sigurno shvaćaš. Nije stvar u meni. Ti dobro znaš da su moje namjere bile potpuno smještene u okvire fikcije, znaš dobro od samog početka da jedna takva somnambulija kao što su Toplice ne može postojati. A opet otkud ova vojska, ovolika nesreća, ovolika pustoš? Tog nije bilo prije mene. Možda sam, sav zaokupljen pisanjem, previdio neke činjenice, zaboravio neki zarez, pa navalila stoka u potrazi za razbibrigom? Ili je u meni početak i kraj ove pustoši, a sve jer sam trošio ovo mjesto za svoje označiteljske potrebe?

Ničeg nema oko mene. Moja stvaralačka energija je presahnula. Tek neka besmislena iskrica daje mi moć da napišem: *poštanski sandučić* i postavim ga pokraj sebe. Moja adresa je:

EKSKURZIJA

Poglavlje "V. Raj za medvjede"

Biblioteka Online, knjiga 80

DPKM

Neka netko piše.

PISMA PRIJATELJA

I

Ukoliko najednom naiđeš na Nju (a cijelo vrijeme nalaziš se upravo u stanju očekivanja tog besmislenog “najednom”), i Ona nosi one svoje meke meke crvene cipele, crvena boja dobiva krajnje istaknuto mjesto u tvojoj percepciji. I dok Ona nestaje iz tvog vidnog polja, crvena boja nadire nezaustavljivo sa svih strana. A onda, neprestano, djevojke – gotovo identično obučene. Nju naravno taj dan više nećeš sresti.

II

Način na koji je njezina zagasitosmeđa kosa pala kad je krenula tražiti nešto u svojoj torbici, to je bio izravan izazov – tebi, koji si se tek suočio s njezinim licem. Ta kosa, kao izvrnuto lice, druga strana našeg kurtoaznog odnosa, i ne tek druga strana: nego korak izvan, gdje *Dobar dan* i *Doviđenja* više ne prolaze. Ni ona tu stranu svoga lica ne može vidjeti bez zrcala. I onda, u svemu tome, ironija tog izazova: ti joj služiš kao zrcalo i ona uživa i smijulji se pod tom svojom kosom tvojoj uskomešanosti.

III

Ukoliko privlačnost i odbojnost izmiču racionalnoj kontroli, još više se to odnosi na nagle potvrde slutnji koje su se izrazom ili samo pojavom druge osobe pokazale kao točne, odnosno kao ispunjena predviđanja. Ničim dogovoreni susreti, u pozadini kojih stoji velika psihička zaokupljenost određenim problemom koji može riješiti upravo ta osoba. Ili je pak sama ta osoba u samoj jezgri te zaokupljenosti.

To je privlačenje izgleda uvijek nejednako polarizirano. Nakon tri sata potpuno neusmjerenog “meditativnog hoda”, nailazim na Nju i prolazim “hladno” pokraj nje – po svim svojim kriterijima, preblizu – a osjećam se kao da prolazim kroz Nju. Ona je potpuno svjesna moje prisutnosti (čini mi se) i, nakon određenog vremena, prolazi isto tako “hladno” – a preblizu – pokraj mene. Pri svemu tome, polazište mog neusmjerenog meditativnog hoda kroz grad upravo i jest bila potisnuta želja da je vidim. Ja sam definitivno polariziran –

napaljen – ali pri ovakvom zavođenju, odnosno zavedenosti, ironija čuču upravo u činjenici da mi je drugi pol nedodirljiv, neoznačiv, neutvrdiv. Ironija je u tome što je taj pol jedna negativna privlačna točka koja me pokreće, odmiče od mene samog, i koju ustvari svojom neprestanom psihičkom zaokupljenošću želim popuniti i učiniti sadržajnom. A – i tu je konačna oštrica ironije – Ona možda i nije drugačije polarizirana do stanjem stalnog izmicanja, sva u užitku zrcaljenja svoje moći nada mnom, mojih bezglavih srljanja k njoj. Ona odgađa susret potencijalizirajući ga. Ona privlači svojim izmičućim korakom ususret. Ona je čisti paradoks jer se hrani refleksijom u kojoj ja imam ulogu zrcala, puke folije.

IV

Ali ja bih odustao kad bih povjeravao da je sve što sam ti dosada napisao činjenica, a ne tek strahotna i u samoj postavci polova vrlo prisutna mogućnost. Blažena nada okružena je strahom neizvjesnosti, ona drži u svojim rukama ono idealno, ona me vodi k neiscrpljivom kraju i utjecistu mojih želja. Hej, Blažena Nado! Koliko ti se podsmijevam i koliko ne vjerujem u tebe, i koliko ne mogu bez tebe.

Nedogovoreni susreti; cijela poezija gesti koju prevodimo u znakove bez ikakve izvjesnosti da to ona jeste; ti pogledi koji sve govore a ništa ne daju izgovoriti; ta igra privlačenja-zavođenja i odbijanja u kojoj strategiju smjenjuje kajanje i tuga zbog – čini se – neostvarljive spontanosti; da, ta nerazlučivost spontanog i planiranog; ta nagla napredovanja i ti zastrašujući zastoji. Ispunjavajući, odnosno gubeći svakodnevicu u beskonačnim refleksijama na susrete s Njom i situacije u kojim su se oni odigrali, u nemoćnom naporu da prevedem taj nemušti jezik, ja, odnosno moja želja, žudnja, na neshvatljiv način otvara se prema Njoj. Moj svijet, restrukturiran po principu ove žudnje, udubljuje se, sav usmjerava prema Njoj. Ima oblik i djelovanje vira, lijevka, cvjetne čašice, u koju Ona biva privučena i u trenucima koji uopće nisu bili predviđeni. Posebno je pitanje koliko to dobiva na intenzitetu ukoliko postoji nešto slično i s Njezine strane. Bila to kod nje – ah sudbino! (aman) – tek igra samodokazivanja i podrugljivog potvrđivanja njezine zavodilačke moći, ili ipak, slična ljubavna čežnja.

V

Ti znaci iz kojih iščitavamo “sudbinu”, vlastitu ili svojih bližnjih, ono što se dogodilo ili ono

što će se dogoditi. Slutnje koje se ne daju osmisliti, ali ostaju u pamćenju dok se ne potvrde kao činjenice. Čak i manje subjektivno od slutnje: predmeti i situacije koje ostaju u pamćenju kao neobična slučajnost, da bi se tek kasnije napunile fatalnim značenjem. Nagli uvidi – koji prozlaže iz akumuliranog, do kraja nikad osviještenog iskustva bilizine i uzajamnosti. Kako je moguće osjetiti da se nekom smrt približava? Ili je to naše naknadno udomljavanje smrti, kroz prevođenje i nizanje slika iz sjećanja, koje, dotada nejasne ili čak beznačajne, sada dobivaju pečat predznaka njezinog nadolaska? Tu se smrt približava ljubavnom zavodjenju: i ona je ona negativna točka neizvjesnog koju u strahu želimo ispuniti, ali ne da bi je privukli sebi, nego da bi je izbacili iz svog svijeta i tako spriječili njezinu polarizirajuću moć. Tu je blizina između označavanja-identificiranja i fiksiranja usmrćivanja najveća. Nad ljubavlju stalno stoji fantazam jezika smrti, odnosno smrtonosnog jezika. Kod nekih samoubojica obrnuto: smrt govori jezikom ljubavi i obećava ispunjenje, kao u molitvi koja počinje sa: O, Kriste... Neprevodivo smirenje; leš je neodgonetljiva šifra. Izaziva na ljubav. Ona u trenutku prožme sjećanje i impregnira ga.

VI

Ekskurzija, moram započeti ekskurziju. Pobjeći od ovih refleksija. Kamo?

Kažu, Subotica više ne postoji, nema je. Kažu, kraj kaldrme Pačirskoga puta ima tek nekoliko topola, već daleko, dalje i od posljednjih salaša, topola što stoje kao međaši i trepere milo na čistini. I svi spominju avliju tvoga djeda i bake, i onu nabijenicu od zemlje i slame, što ju je tvoj djed podigao svojim rukama i što je svima služila kao kuhinja. Kažu, propast će, nestat će, ako se ne pojaviš.

VII

Kopam po knjigama. Evo i Bunjevci imaju ranka, ko Hrvati Ranka Marinkovića. Samo je ovaj nekako neobilježen, bez velikog slova, bezimen. Takav bi mi trebao za ekskurziju.

Opravljala majka
U katane ranka.
Bilu svilu, majka,
Konju do kopita,

Zlatnu uzdu, majka,
Konju do kolina,
Sitan biser, majka,
Konju u pol grive,
A sedlo je, majka,
Konju do prsiju.
Kad ga je spravila,
Triput poljubila,
Kad ga poljubila,
Caru poklonila.
Kad je očo ranko
U careve dvore,
Sve carice, majko,
Izašle pa glede:
- Gle, lipa junaka!
Kako ga je mogla
Prigoroti majka,
Prigoriti nana,
Caru pokloniti? -
Kad je očo ranko
Na prve kvartilje,
Sablju j' polomio.
Kad je očo ranko,
Na druge kvartilje,
Konj mu s' razbolio.
Kad je očo ranko
Na treće kvartilje,
I sam se je, nane,
Bolom razbolio.
Al govori ranko:
- Jao tuđe ljube,
Krevet namišćajte! -
Tuđa mu se ljuba
Sa zlim odgovara:
- Tuđ si ženik, ranko,

Iz tuđe si zemlje,
Ne mogu ti, ranko,
Krevet namišćati. -
- Oj vi tuđe sele,
Ladne vode dajte! -
Tuđ si bratac, ranko,
Iz tuđe si zemlje,
Ne mož'mo ti, ranko,
Ladne vode dati. -
- Oj vi tuđa braća,
Način'te mi lada. -
- Tuđ si bratac, ranko,
Iz tuđe si zemlje,
Ne mož'mo ti, ranko,
Načiniti lada. -
- Oj vi tuđe majke,
Naslon'te me na se! -
- Tuđ si sinak, ranko,
Iz tuđe si zemlje,
Nemogu te, ranko,
Nasloniti na se -
Al govori ranko:
- Da zna moja majka,
Moja bi se majka
U ticu stvorila.
Od perja bi majka
Krevet namišćala,
U kljunu bi majka
Ladne vode dala.
Od krila bi majka
Lada načinila.
Sama bi me na se
Bolnog naslonila. -
To ranko izusti
A dušu ispusti.

VIII

U želji da čitam Hamvasa, napokon sam se uputio u mađarski; da sam krenuo na kraj svieta – prije bih stigao. Ipak, nakon nekoliko godina naišao sam na jednu brezu.

Ha az ember a vasúti megállótól Porva felé megy a Hódosér völgyében, amelyik még a legszárazabb nyárban is zöld marad, a keleti hagyoldalban néhány nyírfa áll. A közén, töbitől körülvéve nem a legmagasabb, de az a fa, amelyiket az ember először vesz észre, annyira először, hogy nézi, s csak egy idő múlva jön rá, hiszen több is van, azaz nincs, mer a többi más.

Tulajdonképpen nem is fa, hanem virág. És mi a virágmorál? Virágzani. Édes mosollyal belenyílni a világba. Csak lenne az embernek száz szeme, hogy minddel nézni tudná.

Aki azt mondja, hogy a nyírfa leányos, okvetlenül tévedne. Sokkal inkább, nagyon ritkán, elvéve, üde és fiatal leány, aki nyírfaszerű. Olyan karcsú, és olyan harmatos csillogása van, olyan egyszerű, sugárzó, hogy csak egyféleképpen lehet megközelíteni, gyengédséggel. Szűzies. Távolról sem abban a bántóan immorális értelemben, ahogy a morálfilozófia, és nem olyan brutálisan irreális értelemben, ahogy az orvos használja. A szűziség nem fiziológiai állapot, és nem függ semmiféle elváltozástól. Ahol szűziesség van, ott nem lehet elvenni és nem lehet elveszteni. Hogyan lehet a szerelemben elveszteni? Éppen akkor veszti el, ha nincs szerelem. Nincs szűzies szerelem? Amelyik üde és gondtalan. Egyszerű és tiszta. Olyan, mint a nyírfa. Nincsenek olyan szavak, amelyek gyengédek, mint az ágak hajladozása? Nincs olyan mozdulat, amelyik olyan gyengéd, mint a levél hangtalan meglebbenése? Nincs olyan ölelés, amelyik úgy nő tovább, ahogy a nyírfa kinő a földből? S ez a szűzies szerelem, ezek a gyengéd szavak, ez az édes csecsemőmosoly, ez a nyírfaszerű ölelés, nem virágmorál? Virágzani? Belenyílni a világba néma fehérséggel, önmaga bájába beleremegve, mint a sima vízszínen csillogó fénysugár? (...)

U mom grubom prijevodu:

Kada se od željezničke postaje prema Porvi ide hodošerskom dolinom, koja čak i za najsušnijeg ljeta ostaje zelena, na istočnoj strani stoji nekoliko breza. U sredini, okruženo ostalima, nije najviše, ali je takvo drvo da ga čovjek prvo primijeti, toliko prvo, da gleda – i otkriva tek nakon određenog vremena: pa ima ih još; to jest nema, jer ostala su drukčija.

Zapravo i nije drvo, nego cvijet. A što je moral cvijeta? Cvjetati. Slatkim osmijehom otvoriti se u svijet. Kad bi čovjek samo imao stotinu očiju, pa da sa svih sto može gledati.

Onaj tko bi rekao da je breza djevojačka, zacijelo bi pogriješio. Prije će biti da, vrlo rijetko, tek ponegdje ima takve svježje i mlade djevojke koja bi bila brezolika. Tako je vitka, i tako rosno blista, tako je jednostavna, sjajna, da joj se može približiti samo na jedan jedini način, s nježnošću. Djevičanska je. Ni izdaleka u onom uvredljivo imoralnom smislu, kakvim se moral-filozofija koristi, i ne u tako brutalno irealnom smislu, kakvim se koriste doktori. Djevičanstvo nije fiziološko stanje i ne ovisi ni o kakvoj promjeni. Ondje gdje djevičanstvo jest, tamo ga se ne može oduzeti i ne može izgubiti. Kako bi se moglo izgubiti u ljubavi? Upravo onda se gubi, ako nema ljubavi. Zar nema djevičanske ljubavi? One koja je svježja i bezbrižna. Jednostavna i čista. Takva, kao breza. Zar nema takvih riječi, koje su tako nježne poput svijanja njenih grana? Zar nema takvog pokreta, koji je tako nježan, poput bezvučnog lepršanja njezinog lista? Zar nema takvog zagrljaja, koji tako raste, kako breza izrasta iz zemlje? I ta djevičanska ljubav, te nježne riječi, taj slatki osmijeh dojenčeta, taj brezoliki zagrljaj, nije li to moral cvijeta? Cvjetati? Otvoriti se u svijet nijemom bjelinom, zadrhtavši od vlastite dragosti, poput blistave zrake svijetla na glatkoj površini vode? (...)

IX

Negdje u središtu Rumunjske, živi među Mađarima jedan starac i njegov pas Hattyú. Hattyú znači labud na mađarskom; pas, omanji kudrov, žilav i okretan, bio je bijele dlake. Stajao je ukočeno i nepovjerljivo lajao na nas dok smo palili vatru kraj potoka. Onda je iz mraka iskoračio jaki starac, koščat, sijed i brkat, i umirio ga. Starca je umirilo pak to što nas je čuo iz mraka kako pričamo mađarski, Hattyú to naravno nije mogao razumjeti (istina Bog i ja sam slabo razumijevao što se priča), za njega smo bili stranci kao svaki drugi.

Starac se rado prihvatio vina. Uživao sam u ritmu njegovog glasa, iako su mi značenja njegovih riječi bila nedostupna. Tako dostojanstvenih gesta je bio taj čuvar suncokreta! Svi smo šutjeli s neizmjernim poštovanjem, a on je pričao.

Već kad smo se spremali na spavanje, pojavio se iz mraka još jednom i pružio nam veliku glavu suncokreta, punu sjemenki. Hattyú nas je sad samo ljubopitljivo gledao.

X

S prijateljicom sam ostao tako jednom kraj rijeke Tise, s banatske strane, do kasno u noć. Satima nepomični, bilo je ljeto, ništa nas nije remetilo. Kada je mrak već postao tako gust da se počeo zgušnjavati u neka šušlava i nemirna bića, napustili smo obalu, njezino drveće i popeli se na nasip. Na čistini, kad smo digli pogled, nebo nas je obasulo iskrama. Milijarde zvijezda tražilo je oči.

XI

Velegrad je podnošljiv, eventualno, noću. Većinom uopće nije.

Krajem jednog svibnja, kao srednjoškolac, ostao sam poslije nekoog rock-koncerta u Beogradu, bez igdje ikog svog. Na željezničkom kolodvoru, u prostoriji s redom šaltera, bilo je neizdrživo. Neki oronuli ljudi dimili su svoje cigarete, a jedan sto-posto-pijan, leđima naslonjen o zid, razvlačio je harmoniku. Bio je to visok, stariji čovjek, izrazito koščat, držao cigaretu među zubima i pjevao. Morao sam van, lutati po gradu.

Čistači su prelazili mlazovima vode po asfaltu i davali mu neobičan sjaj: ulice gdje bi oni prošli sve su svjetlucale. Zrak je bio pun te svježine, uživao sam koračajući gradom.

Pred jednim mlazom vode morao sam ustuknuti. Čistači se ovdje baš nisu mnogo obazirali na ljude. Pogotovo ne na Cigane koji su drijemali na klupama ili po gomilama razbacanog smeća – mlaz vode nemilosrdno ih je pogađao. Sklonio sam se u jedan kut i pratio rad čistača. Kada su odmakli, doprli su do mene glasovi koje zbog šuštanja i pištanja vode nisam mogao odmah čuti. Bio sam pod otvorenim prozorom, a unutra, čulo se, jedan par vodio je ljubav. Nisam se mogao pokrenuti. Bilo mi je kao da osluškujem bilo grada, otkrivam njegovo nevidljivo toplo srce skriveno iza ovih balkanskih kulisa.

Slušao sam još malo kasnije njihov razgovor, čavrljanje, i odvojio se. Do jutra hodao sam gradom, Beograđanin.

XII

U jednoj sam dalmatinskoj uvali, kod prijatelja, odmah kraj mora. Noći su ovdje opojne od

mirisa. Nošena njima, tama ulazi kroz svaki prozor, svaka vrata i ispunjava cijeli prostor. Jutrom zgušnjava se u more. Zbudim se već prije zore i gledam.

Kada svane spustim se do mora, ono je mom prijatelju u dvorištu. Eh, kako bih ja volio imati more u svom dvorištu!

Kad Sunce ogrije, zaplivam modrinom. Onda plutam i gledam u nebo. U zraku ima neke bjeličaste pare, jedva vidljive. Mora da je slana, razmišljam.

I dok se ljuljuškam u vodi, ponovo me obuzima osjećaj da ovako mora biti poslije smrti. Čovjek oslobođen težine svoga tijela, nošen i izložen jednom jedinom Svjetlu.

XIII

Kad god me preplavi nezadrživ osjećaj stida, uvijek se sjetim Sarajeva s kraja 1989. Pošao sam u Sarajevo sâm, tražeći potporu za svoju viziju jugoslavenstva, potporu viziji za koju sam tada već teško nalazio oslonca. Kako bi ga i mogla imati, kad je izvirala iz jednog potpuno fluidnog i plitkog identiteta, iz jedne površne zanesenosti raznolikošću! To moje sanjano jedinstvo i zajedništvo, naravno nije imalo za osnovu nikakvu pravu raznolikost, već jedan monumentaln, a neprispodobivo površan socrealistički dizajn etničke šarolikosti. "Upoznaj domovinu" – kroz prozore autobusa "Kekec" – od Vardara pa do Triglava. Takvim identitetom bili su prekriveni i sasvim temeljni, ljudski osjećaji i ostvarenja prijateljstva i zajedništva, kojih je uveliko bilo, pogotovo u gradovima, a bez "ključa". S druge strane, potisnuto je ono što je osnova istinske različitosti, tako neophodne osobi i naciji da bi mogla biti stvarno slobodna i otvorena. Posvemašnja nivelacija. Osjećajući kako taj tanki premaz postaje providan, suši se i puca, krenuo sam – u svome životu prvi put – za Sarajevo, tu oazu bratstva i jedinstva.

Kakva glupost! Očekivati od bilo kojeg grada, u suštini stranog i nepoznatog, da ti uzvрати zagrljajem i ugrije srce! Odsjeo sam u hotelu blizu kolodvora, bez razmišljanja. U knjižari, kao znak, kupio sam roman "Stid" Miroslava Toholja, o kojem sam čitao u *Quorumu*. Čitao sam kasnije u Jergovića da je taj pisac na srpskoj strani sudjelovao u takvim stvarima, da bi, ako bude pisao svoje memoare, mogao ponovo staviti taj naslov.

Odlučio sam lutati danju, a čitati noću. Ali stid je bio jači. Već prvu noć shvatio sam da sam u hotelu gdje tetrijebi dovode svoje trebe. Ispod, iznad, s lijeve i s desne strane, prodirala je u

moju sobu ženska vriska i muško dahtanje. Izlazio sam u hodnik i išao od vratiju do vratiju, tamo-amo, kao u nekom stisnutom crijevu.

Bilo je zimsko doba, a dan u Sarajevu siv, čak olovan. Na Ilidži srce mi je cijedilo suze, ne krv, toliko sam se najednom osjećao ostavljenim.

Treći dan je već bio nepodnošljiv. Pomislio sam te večeri, samouvjereno, Sarajevo znamo se već sad, i izgubio se u labirintu ulica. Nisam mogao naći gdje mi je početak, a gdje kraj, a oko mene nigdje žive duše. Slabo osvijetljeni asfalt, hrpice snijega, kontejneri. Tu noć spremio sam stvari, pročitao Toholja do kraja uprkos ljubavnicima i otputovao.

Usljedile su stravično duge godine, godine stradanja. I pojavila se knjiga zbog koje sam ponovo htio otići u Sarajevo. Prvi put zaželio sam biti, svjesnom odlukom, sudionik jedne zajednice. Htio sam otići u Sarajevo i postati Bosanac. Htio sam da se i kroz mene razlista Dobra Bosna. Ali ovog puta ostao sam tu gdje jesam.

XIV

Na Punta Corrente, kraj Rovinja. Tek je bila prošla Nova Godina, a već sam se osjećao potpuno usamljenim. Kišilo je i nitko se osim mene nije udaljavao od grada.

Šetao sam jednog crnog psa plemenitog pogleda, grlio ariše i sjedio kraj mora.

Sve je bilo kako treba biti.

XV

Noću me nešto trgne i natjera ustati iz kreveta. Odlazim u kuhinju. Kroz stakla velikog prozora ulazi mjesečina i svjetlost s lampe nad vratima susjedove kuće. Osjećam kako svakim korakom dovodim u opasnost ravnotežu koja se uspostavila između stvari u kuhinji i svjetlosti koja ih dodiruje. Zato hodam na prstima. Kuhinja sada prihvata samo plesni korak. Napokon, sjedam na jednu stolicu.

Vid mi se izoštrio poslije prve ošamućenosti, ali bez obzira na to, stvari ostaju nejasnih kontura, u polutami. Moglo bi biti i više od onoga što vidim, ali i manje. U svakom slučaju sve nuka na sanjarenje. U ovoj boci moglo bi biti vino, u onoj posudi staklasta bijela riža.

Blagi miomiris u zraku možda vode do bosiljka i mažurane. Ipak, nije to bitno. Smiruje me ta svijetlost. Misao lagano prestaje kopkati.

Ruke polažem na stolnjak. Svaka namirnica u ovoj kuhinji, bila mi sada vidljiva ili ne, čujem, poziva bar po jednog čovjeka jesti. Ne znam, možda ih samo riža poziva bar sto. Naravno, nitko se ne odaziva, bio dan ili noć. Ustajem i izlazim pod snažnim teretom krivice.

Oprosti mi kuhinjo. Kuhinjo, moje svetište.

XVI

Zagreb, veljača, '98

Čitatelju, jesi li se ikad našao tako pred samim sobom – tako kao pred zidom. A znaš da nazad ne možeš više. Ne kad si već dovde došao. Sad je zid tvoj jedini partner za ples i izazivaš ga, u facu mu dahćeš, ne bi li popustio i zaoblio se toliko da ga možeš zaobići.

Uvijek, baš uvijek, taj bi mi se zid ispriječio kada bih napokon trebao zagrliti svoju djevojku. U samoći, pijan i lud po tulumima, napuštao bih "ekstatično plesno zajedništvo" svojih prijatelja i okretao se zidu. A sad ti – rekao bih.

Ali nikad dovoljno sâm da bih se suočio. Uvijek s nekim prikrivenim uzmakom, kao s publikom u gledalištu pred kojom igram. Glumim sebi sebe i ustvari se podsmješljivo smještam među svoje promatrače.

Želja da kontroliram stvari uvijek mi je tražila mjesto u publici čak i pri mojim najpatetičnijim monolozima. U ljubavnoj drami, između mene i moje drage, ja sam uvijek bio onaj treći, koji ni za živu glavu ne napušta svoje sjedište u prvom redu. I traži još uzbuđenja, još strasti, kao da je on redatelj.

A poslije predstave, opet samo ja i zid – i pseća tuga koja me sasijeca.

Željati svoju neostvarenost, kao igru, stalni nadražaj i inspiraciju za svoje performanse života i ljubavi.

Toga se bojim prijatelju, a osjećam tako dalekim od sebe.

BILJEŠKA

1 Evo primjera: Očito je da moj Mladac nije nikakav junak. Mladac je knjiški čovjek. Jednostavno, njime vlada nerazmrsivo pletivo nepropitanih stavova, stavova uzetih zdravo za gotovo od omiljenih pisaca. Ti stavovi ne samo da ga dovode u sukob s nejakim sobom, nego se i međusobno, sasvim očekivano, sukobe. Što je najgore, taj sukob zamjećuje samo onaj koji mog junaka iz dana u dan prati, a ne on sam, jer do sukoba ne dolazi u trenutku, nego tek kada se različiti trenuci, čak periodi njegovog života, stave jedan pokraj drugog. Kako mijenja knjige, tako mu se mijenja vladanje, iz dana u dan. Njegovo nejak i neprokušano sopstvo time se još tvrdokornije veže za te stavove – ali to je bilo prije, priznao mi je. Sada, a to je bilo od bitne važnosti za našu ljubavnu priču, prihvatao bi stav i onda ga iznosio kao svoj, ali samo da bi uhvatio reakciju drugih. Ukoliko bi povratni efekt bio jak, ostajao bi uz taj stav i tu je, što već nije mogao pratiti, otpočimalo zavođenje. U njegovoj samozagledanosti stravično je to da njega ne privlači osoba, nego upravo činjenica da nešto knjiško ima efekta na ono zbiljsko, odnosno da neka osoba njegovo knjiško prihvata kao njegovo zbiljsko. Ali time ga ne zavodi ta osoba, jer ona je ustvari zavedena, nego to knjiško, koje ga tjera da ga hrani dalje i dalje, vodeći ga do krajnjih granica, kao da će to na nekom fiktivnom konačnom kraju prouzročiti njegov vlastiti preobražaj iz knjiškog čovjeka u zbiljskog.

Njegova stiješnjena i nesigurna unutrašnjost ustvari je zbog toga bila neprestano podložna stavovima drugih o njemu. Svakome je prilazio s obrambenim osmijehom u strahu da ne dođe do neke riječi, neke geste u svjetlu koje bi se on pokazao kao “nešto drugo”.

I tako je bilo i sa zaljubljuivanjem. Netko mu usput kaže: “Ona djevojka kaže da si ti OK!” i on onda počinje pratiti tu djevojku. Ukoliko to potraje, počinje uvjeravati sebe da je zaljubljen.

Neven Ušumović

Rođen 1972. godine u Zagrebu. Odrastao u Subotici. Živi na relaciji Kopar-Umag. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao filozofiju, komparativnu književnost i hungarologiju, studirao turkologiju.

S mađarskog prevodio Ádáma Bodora, Bélu Hamvasa, Ferenca Molnára i Pétera Esterházyja. Zajedno sa Stjepanom Lukačem i Jolán Mann uredio antologiju suvremene mađarske kratke priče *Zastrašivanje strašila* (2001).

Uvršten je u američku antologiju *Best European Fiction (Dalkey Archive Press, 2010)*, koju je uredio Aleksandar Hemon. Izabrane priče objavljene su mu pod nazivom *U stočnom vagonu* (Beograd, 2014). Osim na engleski, preveden je na njemački, mađarski, španjolski i slovenski jezik.

Objavio: *7 mladih* (priče, 1997); *Ekskurzija : roman kratkog daha* (2001); *Makovo zrno* (priče, 2009); *Rajske ptice* (priče, 2012).

Biblioteka Online

knjiga 80

Neven Ušumović

EKSKURZIJA

roman kratkog daha

© 2011 Neven Ušumović

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2011, 2015, 2016

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Aleksandra David

Urednici

Krešimir Pintarić
Dario Grgić

Fotografija

© Ollirg / Fotolia.com

ISBN 978-953-7669-28-7 (HTML)

ISBN 978-953-7669-79-9 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-7669-80-5 (PDF)

ISBN 978-953-7669-81-2 (MOBI)

Prvo izdanje

Naklada MD, Zagreb, 2001.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu

Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.